

NUMMER 9

Revisor

2015 DE BEZIGE BIJ AMSTERDAM | ANTWERPEN

REDACTIONEEL

Een vraagteken volstaat om geprovoceerd te worden – voor de fijngevoelige lezer. Het thema van de literaire avond rond de lancering van *Revisor 8 – Weg met plot?* – wilde prikkelen. Om te komen. Om te lezen. Die avond was er begripsverwarring – Wat is plot? – en ja, aan het slot zagen we nog aanleiding te over om door te praten. Maar wát er gezegd was, was wezenlijk, voor de goede verstaander. Dat literatuur juist niet voorspelbaar moet zijn. En dat vraagtekens goed zijn. Gustaaf Peek, in zijn openingspraatje: ‘Een roman is een zoekende tekst. Twijfel is essentieel. Een schrijver doet ook maar wat, maar als het goed is altijd in bezielde samenzwering met de lezer.’ (Meer? revisor.nl. Mischa Andriessen sprak ook, zijn verhaal volgt hierna.)

Ook schrijvers moeten het zich laten overkomen, mét hun lezers moeten ze de vrijheid ondergaan. Alleen zo kan literatuur zijn waarde behouden en opnieuw ontdekken. Wat het beste is, is niet vast te leggen. Het is in beweging. Wat een literair tijdschrift beoogt, is de kunst in die beweging te raken. Misschien is onze covergirl, de scherpschutster Annie Oakley (1860-1926), daar wel het symbool van. Want het beste is wel te illustreren, hopen we, met de gedichten, verhalen en essays die op deze woorden volgen. Welkom in de samenzwering: wij lezen, kiezen en redigeren om u te verrassen.

Met nieuw en ander werk van bekende namen als Mischa Andriessen dus, Kees 't Hart, Wytske Versteeg, Wim Noordhoek, Ruth Lasters, Jan Baeke, Sandra Heerma van Voss en Gilles van der Loo, maar ook met nieuwe namen. Met trots presenteren we voor de tweede keer onder deze redactie een frisse stem uit het buitenland, de Fransman Pierre Autin-Grenier, in vertaling van Rokus Hofstede. En even tevreden laten we u beginnende schrijvers zien uit eigen taalgebied: Frederik Willem Daem, Elfie Tromp, Harm Hendrik ten Napel, Jerry

Hormone, Jori Stam, Rens van der Knoop en Idwer de la Parra.

Eenvormig is de *Revisor* niet. Plotloos? Niet helemaal. Maar deze schrijvers hebben iets te vertellen, over rituelen, trams, ziekte, ergernis, eenzaamheid, kraantjes, nostalgie, liefde, dood. Over literatuur en wezen. En ja, we stellen vragen. Maar vele vragen vormen een uitroepteken – een provocatie, zo u wil.

De redactie

Als de wereld niet te begrijpen is, waarom zou je dan doen alsof? Dat ze vaak te dichtbij komt, vaak te veraf blijft, zit mij niet dwars, liefst blijft die spanning onopgelost. Een plotloze wereld levert plotloze boeken op, is dat een probleem? Dit is een belangrijkere vraag: hoe kan je betrokkenheid bij die wereld uiten zonder in verregaande abstractie of doelmatigheid te vervallen? Een deel van het antwoord is, in mijn overtuiging, dat begrip zich vooral tussen de regels door manifesteert, dat het zich doet gelden in toon en ritme van een tekst. Voor een roman is structuur noodzakelijk, maar denklijk toch vooral een intrinsieke waarde. Een middel, geen doel. Het prominent uitdragen van de romancompositie vind ik een vorm van vals spelen. De schijn ophouden van doorzien.

Een stap terug. De gedachte aan een brief die ik ooit van de Belgische auteur Willy Roggeman kreeg. Opmerkelijk, schreef hij, hoeveel in de verhalen van jonge auteurs uit het raam gekeken wordt, hoe zeer de wereld erin op afstand blijft.

Mischa Andriessen (1970, C. Buddingh'-prijs, Charlotte Köhlerstipendium) is dichter, vertaler, *Terras*-redacteur, criticus. Zijn werk stond meermalen in de *Revisor*. Hij werkt aan een roman. Hij sprak 3 februari tijdens de lancering van *Revisor 8*, een literaire avond met als vraag: Weg met plot? Het ging over dwang en verrassingen, en Andriessens ernstige, zoekende bijdrage was de tweede van de avond. Hij verklaart de liefde aan literatuur die nergens toe leidt, en be vraagt de noodzaak tot begrip en de wens naar volmaakt vakmanschap.

"In een plot op zich schuilt geen kwaad; dat de plot symbool staat voor vakmanschap, een afgerond geheel zonder losse draden of onverwachte omdraaiingen, dat de plot soms belangrijker wordt gevonden dan het achterliggende idee van een roman, of dat idee zelfs vervangt, die beperking tot het nette en in het gareel blijvende, dat trechterdenken gericht op een ontknoping, een oplossing, dat... – weet je wat, ik maak de zin niet af."

En hij geeft de lezer zijn vrijheid.

Dat was halverwege de jaren negentig. Kort daarna begon ik een roman te schrijven waarin de hoofdpersoon gaat wonen tegenover de vrouw op wie hij verliefd is geworden en weinig meer doet dan uit het raam kijken, ze zou langs kunnen komen. Later borg ik die roman op in de berging van een inmiddels onbruikbare computer. Daar waren meerdere redenen voor. Er gebeurde weinig in het verhaal dat uiteindelijk nergens heen ging.

10 Faalde dat boek daarom? Vermoedelijk niet. Veel van de romans die mij het dierbaarst zijn, leiden niet direct ergens naartoe, zoals het werk van Juan Rulfo of Patrick Modiano, James Salters derde, *A Sport and a Pastime*, Viktor Sjklovski's *Zoo of brieven niet over liefde* of Georges Perecs *Het leven een gebruiksaanwijzing*. Geen *plot-driven* literatuur – en als ze dat wel is, heb ik de clou gemist. Ik moet bekennen dat ik die wel eens over het hoofd zie en daarom vaak maar weinig kan met de boeken van ingenieuze plottenbouwers, een omissie die geheel mijn fout en verantwoordelijkheid is. Ik maak me over andere zaken druk. Mogelijk is het een kwestie van niet *willen* zien.

Het probleem bij mijn eerste romanpoging was niet het ontbreken van een plot of een niet gekristalliseerd besef waar het heen ging, maar een gebrek aan vaardigheid, het onvermogen mijn verhaal iets te laten betekenen door het domweg iets te laten zijn. De makke was niet dat het verhaal nergens naartoe ging, maar dat het ergens heen wilde. Dat is wat me vaak tegenstaat in boeken met een plot, het doelmatige uitstel; de auteur die wijst en wijst en wijst, maar de lezer om redenen van te valideren vakmanschap niet toestaat de draad meteen tot het eind af te wikkelen. De lezer moet met de plotschrijver een zijpad op, omdat het vandaaruit zoveel knapper is om bij het eindpunt uit te komen. Knap ja, maar wat als je het doorziet? Al is ook dat een kwestie van techniek natuurlijk, je herkent een omweg pas wanneer je doorhebt dat je wordt omgeleid.

En er is dus nog iets anders aan de hand met proza dat op verwickelingen stoelt: een plot suggereert begrip, een plot lost op, een plot twijfelt niet, een plot zit kortom heel anders in elkaar dan ik. Kijk ik uit het raam dan voel ik zowel de behoefte om de wereld dichtbij te halen als om haar op afstand te houden. Niet het oplossen en weghalen, maar juist het tonen en voelbaar maken van een dergelijke tweeslachtigheid is wat literatuur voor mij belangrijk maakt. Zoals de hoofdpersoon in *Zoo of brieven niet over liefde* de werking van een auto uitlegt of vertelt welke dieren er in de Berlijnse dierentuin zijn, alles om maar niet over liefde te praten. Dat is geen omweg louter om de spanning te verhogen, het is een parallelweg, Sjklovski neemt de gelegenheid te baat om over twee dingen tegelijk te praten, ook al lijkt hij bij oppervlakkige beschouwing daarbij juist de spons te halen over dat wat wezenlijk is. Dit verzwijgen is essentieel, het brengt de wereld nabij zonder te suggereren dat je die kunt begrijpen. Hoeveel kennis de hoofdpersoon van Sjklovski ook heeft – weet je waarom die Turkse soldaten een sabelhouw in hun hoofd en linkerarm hebben? Turken steken hun linkerarm op als ze zich overgeven – hoeveel hij ook weet, zichzelf en de vrouw op wie hij zo wanhopig verliefd is, begrijpt hij nog niet half. Zou het anders zijn, had hij het boek niet geschreven.

11

Een paar jaar terug werd binnen de beeldende kunsten een opvallende ontwikkeling ingezet: de terugkeer naar het ambacht. Vreemd was dat niet, veel kunst bleef beperkt tot een gedachte en zelfs als die een keer niet als luchtfietsserij te kenschetsen viel, bleef een belangrijk probleem over: wie moest die gedachte vormgeven? Wie kon er domweg nog iets maken?

Dat maken, het vakmanschap, wordt naar mijn idee ook steeds vaker geprezen in besprekingen van romans. Het lijkt me niet iets om ernstig door van slag te raken, maar toch staat me iets tegen in al dat ingenieuze en virtuoze, in dat *well-made*, waarbij ik meestal (en het is me aan te zien, ik weet het) aan

eten moet denken en niet aan een boek. Dat literatuur ambachtelijkheid vraagt, lijkt me evident, maar niet dat zij zich moet beperken tot het zijn van een ambacht. De focus op de technische aspecten is kortzichtig. Filosoof Peter Sloterdijk stelt in *Het Kristalpaleis* dat techniek al het benodigde is om tot een goed resultaat te komen. Het kan achteraf gerust worden vergeten.

In een plot op zich schuilt geen kwaad; dat de plot symbool staat voor vakmanschap, een afgerond geheel zonder losse draden of onverwachte omdraaiingen, dat de plot soms belangrijker wordt gevonden dan het achterliggende idee van een roman, of dat idee zelfs vervangt, die beperking tot het nette en in het gareel blijvende, dat trechterdenken gericht op een ontknoping, een oplossing, dat... – weet je wat, ik maak de zin niet af.

- 12 Dan nog dit. Misschien heeft het niet per se met een plot van doen, maar in veel hedendaagse literatuur stoort me het slimme ervan. De wereld lijkt erin dichtbij te worden gebracht, maar de wetende blik, het twijfelarme schrijven houdt haar voor mij op afstand. Er gebeurt van alles, ook nog eens goed onderbouwd en met een reden, het is wat het is... maar een goed boek is toch vooral veel *niet*? Laat ik het opgelegde voorbeeld nemen: *Godin, held* van Gustaaf Peek – schuilen wezen en tragedie van dat boek niet voornamelijk in wat Peek hooguit mondjesmaat laat zien? In dat wat door alle hartstocht en het buitensporig bevingeren en bespringen dermate in de schaduw blijft, dat vanzelf de vraag bij de lezer bovenkomt of de in beeld gebrachte liefdeskern wel de kern van liefde is? Peek laat zien dat je twijfel kunt kweken door stellig te zijn.

De personages van Peek verliezen zich zoals Sjklovski's wanhoopssnuggere ik-figuur zich verliest, zoals de hoofdperson in *A Sport and a Pastime* zich kwijtraakt in het wezenslap? volgen van een meisje dat een beetje uit haar mond stinkt, maar in bed alles wil, zoals de personages van Modiano zich

verloren lopen in hun eigen of andermans schimmige verleden. Hoe goed een boek ook slaagt, er zijn altijd aspecten waarin het mislukt. Door nadrukkelijk een bepaalde kant op te gaan, wordt duidelijk dat heleboel andere wegen niet worden ingeslagen (ik heb het niet over zijpaden). Hoe goed een auteur ook is, hij legt het altijd af tegen het eigenhandig gevormde beeld van wat zijn roman zou kunnen zijn. Daarom interesseert een plot mij niet, want in een goed boek doet de auteur zich niet verstandiger voor dan hij is, en staat de uitkomst vast: de lezer wint, de schrijver verliest.

Zodra Alix niet oplet excuseer ik mezelf. Goed gezelschap zijn is simpel zolang ik op het podium sta; het is pas tijdens de borrel daarna dat ik geen raad weet met mijzelf. Het duurt nooit lang voor ik mezelf begin te haten om de onzin die ik uitsla over schrijven, de clichés die als waarheid ontvangen worden. Sinds mijn eigen rijbewijs is ingetrokken moet ik de tijd zien door te brengen totdat Alix me naar huis brengt, maar zij heeft plezier in deze avonden, de zeldzame gelegenheden waarbij ze in het middelpunt van alle aandacht staat, echtgenote van de schrijver. Ik oefen in het niet aanwezig zijn, staar naar de tuin van de villa, sneeuw op de coniferen en de bomen daarachter, donkerder vormen in de donkere nacht. Het raam weerspiegelt het feestje binnen, schaduwen van onszelf bewegen buiten in de sneeuw.

14

‘Wil je wat drinken?’

Ik draai me om en zie een vrouw van een jaar of vijftig. Eerder vanavond zag ik haar binnenkomen samen met haar echtgenoot, een man met het verslagen uiterlijk van de gepensioneerde academicus. Mensen bezoeken deze avonden niet omdat ze geïnteresseerd zijn in mijn boeken, maar omdat er hier in de buurt niets anders te doen is. De vrouw keert terug met een fles

Al driemaal publiceerde Wytske Versteeg (1983), BNG Bank Literatuurprijswinnaar, politicologe, romanière, in de *Revisor*. Na 'Val' en 'Stank' nu 'Beesten'. De beesten ja, die 'zich verderop in de heuvels verscholen', en dit is het verhaal van een ontmoeting met zo'n beest. "Halo vos," zei ik heel zachtjes tegen hem.

Ontmoeting, schrijf ik, confrontatie, bedoel ik. Het is fysiek, en pijnlijk, en

achteloos verteld. Dat is de kracht van dit verhaal, dat Versteeg de strijd tussen mens en dier laat beschrijven aan een schrijver, wiens blikken en vingers terloops afdwalen. Hoe vertel je iets ondenkbaar gruwelijks, iets wat meer is dan zomaar een verhaal? Hoe vertel je het verder? Het kan op zeker drie manieren, en Versteeg slaagt.

en twee glazen, vult die bijna tot de rand en overhandigt me er een. Ik vraag me af wanneer ze zal beginnen over haar eigen ambities om schrijver te worden, wanneer ze zal opbiechten dat ze nog nooit een boek van mij gelezen heeft.

Ze zegt niets. Dus uiteindelijk ben ik degene die de eerste platitide uitbraakt over hoe mooi dit toch is, de heuvels, de sneeuwde bossen. Ze snuift.

‘Wil je een verhaal horen?’

Ook die vraag heb ik al te vaak gehoord, maar ik heb geen zin om mijn plek bij het raam te verlaten. Ik maak een vaag, nietszeggend gebaar, dat zij opvat als een bevestiging.

‘We wonen hier niet ver vandaan’, zegt ze. ‘We zijn naar het platteland verhuisd om de rust en de stilte, rond de tijd dat Joshua ging studeren. Het huis dat we kochten ligt afgelegen, de dichtstbijzijnde burens kilometers verderop. Vaak raken mensen teleurgesteld als ze uit de stad hier naartoe komen, missen de theaters, musea veel meer dan ze vooraf konden bedenken. Maar wij waren gelukkig. We wandelden iedere dag uren in de heuvels. We waren vastbesloten hier te blijven, oud te worden. Het wemelt van de herten hier, soms zie je vossen. Je vindt de afdrukken van wilde zwijnen en vaak als we hier wandelden vroeg ik me af welke beesten zich verderop in de heuvels verscholen. Ik stelde me die dieren altijd voor als vriendelijk, zoals de pratende wezens uit mijn oude kinderboeken.’

15

Ze zwijgt even, staart uit het raam.

‘Het was winter, er lag sneeuw zoals nu, een prachtige dag om te wandelen. Joshua was hier en de laatste paar kilometer liepen Erik en hij een eind voor mij uit. Sneeuw in een bos waar niemand komt is prachtig, de wereld zo anders, het enige geluid dat van mijn eigen voetstappen. Ik was niet verbaasd toen ik een vos zag, een stukje verderop. Zijn vacht stak helder oranje af tegen de sneeuw, het was een prachtig dier. Eerst dacht ik dat

hij me niet gezien had. Ik stond heel stil, staarde naar hem en na een tijdje keek hij op.

“Hallo vos,” zei ik heel zachtjes tegen hem.

Alles was zo stil. Ik was dankbaar voor het moment, de schoonheid ervan.

Er bestaan plekken waar vossen brutaal zijn, zelfs huizen binnendringen, maar de vossen hier zijn schuw. Dit dier niet; het leek alsof er een elektrische schok door hem heen ging toen hij me zag. Toen kwam hij in beweging, rende niet van mij weg maar naar me toe.

Eerst begreep ik niet eens wat er gebeurde. Ik stond stil en wachtte, keek naar het dier dat op mij afstormde, zijn bek wagenwijd open. De vos maakte een keelgeluid tussen grommen en blaffen in, zijn oren lagen plat op de zijkant van zijn kop. Even was ik te verbaasd om te bewegen, toen begon ik te rennen. Terwijl ik rende bedacht ik hoe belachelijk het was om zo bang te zijn voor een vos, maar ik rende zo hard als ik kon. Het dier kwam snel dichterbij; nog voor ik me kon omdraaien viel hij aan. Ik trapte naar hem, maar hij was niet bang.

16

De vos had moeite om door de dikke stof van mijn skibroek te komen, maar het lukte hem wel. Zijn tanden zonken diep in mijn kuit. Ik struikelde, viel bijna over de vos heen. Terwijl ik viel lukte het me om het dier tegen de grond te duwen. Hij blafte, siste naar me, zijn nekharen recht overeind. Ik drukte hem met al mijn gewicht tegen de grond, maar ik wist niet hoe lang ik dat kon volhouden.

Ik schreeuwde.

Het geluid van mijn stem verdween in de sneeuw. Erik en Joshua waren waarschijnlijk al thuis en zouden me hoe dan ook niet horen. Het huis dat hier het dichtstbij was werd alleen in de weekends bewoond. De vos grauwde. Hij was veel sterker dan je van zo'n klein dier zou verwachten, worstelde als een bezetene om los te komen. “Erik!”

Er viel wat sneeuw van een tak, verder niets.

Ik was ervan overtuigd dat het dier me naar de keel zou vliegen zodra ik hem liet gaan. Hij zag er ziek en tegelijkertijd woedend uit, er was iets mis met zijn ogen. De hele tijd maakte hij dat keelgeluid, happend naar mijn wanten, zijn oren nog steeds plat tegen zijn kop. Ik probeerde hem te sussen, zachtjes tegen hem te praten. Het was zinloos. Het hele wezen van het dier, al zijn samengebalde energie was erop uit mij te verwonden. Uiteindelijk lukte het me om mijn telefoon te pakken en naar huis te bellen, de vos nog steeds tegen de grond gedrukt. Ik kreeg Josha aan de lijn, maar de verbinding was slecht en hij dacht dat ik een grapje maakte.

“Je moet opschieten, mam,” zei hij.

Ik wist precies waar hij stond, leunend tegen het fornuis, roerend in de pan chocolademelk die op het vuur stond. “Anders komt er een vel op.”

Erik mompelde iets onverstaanbaars op de achtergrond.

Ik stelde me de keuken voor: warm, goed verlicht, vriendelijk. Er waren alle dingen die we samen hadden uitgezocht, geblokte tegels op de vloer, het oude houten tafelblad. De wond aan mijn kuit bonsde als een bezetene. “Joshua, vraag papa. Neem iets zwaars mee om te slaan, een breekijzer, een hamer.”

Hij gnuifde. “Mama wil een breekijzer.”

Opnieuw Eriks stem, dringender nu. “Wat is er aan de hand?”

Ik herhaalde het verhaal. Hij zei dat ze zouden komen, dat ik rustig moest blijven. Inmiddels begon het te schemeren. Ik wachtte, terwijl ik de nek van het dier zo goed ik kon tegen de grond bleef drukken.’

Ze klemt haar beide handen om het glas terwijl ze praat, en ik bestudeer haar gezicht. Ik kan me haar niet voorstellen in gevecht met een wild dier en alsof ze voelt wat ik denk tilt ze haar jurk een stukje op, toont een groot litteken op haar kuit. Lacht spottend.

‘Ik weet niet hoe lang ik daar wachtte. De hele tijd voelde

ik de wil van het dier, zijn pure haat. Ik wist niet eens dat dieren dat kunnen, haten, ik dacht dat dat iets voor mensen was. Uiteindelijk zag ik ze komen, Erik met Joshua naast hem, een ijzeren staaf in zijn hand. Ze wandelden heel rustig, versnelden pas toen ze me zagen.

“Gaat het,” vroeg Erik dom.

We wisten alle drie dat het dier dood moest, maar niemand wist hoe. Omdat we hier niet vandaan komen. Omdat we, anders dan onze burens, geen geweer hebben, altijd al tegen de oorlog waren. Maar als wij deze vos niet doodden zou hij zeker opnieuw aanvallen.

Erik staaarde naar het breekijzer in zijn hand.

We kochten altijd biologisch vlees, met op de verpakking plaatjes van lachende koeien. Vliegen in de zomer brachten we een voor een naar buiten; het kostte zelfs moeite om een mug dood te slaan, als ik er ook maar even over nadacht. Joshua stapte naar voren, deinsde meteen weer achteruit toen de vos naar hem hapte.

18

“Ga maar weg,” zei ik. “Ik ben toch al gebeten.”

Hij stond daar als een klein kind, zijn handen hulpeloos langs zijn lijf.

Erik tilde het breekijzer op, alsof hij alleen wilde voelen hoe zwaar het ding was.

“Eén goede klap,” zei ik. “Eén klap op zijn kop.”

De vos worstelde harder nu, alsof hij begreep waar we het over hadden. Misschien begreep hij dat. “Sla dan,” zei ik tegen Erik. “Hard.”

Nog aarzelde hij, maar toen veranderde er iets in zijn gezicht en hij bracht het ijzer omhoog, toen snel naar beneden. Hij sloeg op het lijf van de vos, niet op zijn kop, waarschijnlijk omdat hij bang was mij te raken. Het dier schreeuwde, een bijna menselijk geluid. Het scheelde niet veel of hij had zich losgevochten.

Erik sloeg nog een keer. Weer krijste de vos. Hij worstelde

om los te komen en ik leunde nog zwaarder op hem. Erik moest zestien keer slaan voordat het dier eindelijk opgaf. De laatste klappen kwamen op mijn hand terecht; in het ziekenhuis zeiden ze later dat de middenhandsbeentjes gebroken waren. Op dat moment wist Erik zelf niet eens meer wat hij deed, hij sloeg als een bezetene.

“Het is genoeg,” zei ik, voelde voorzichtig aan mijn kuit. “Je hebt hem doodgemaakt.”

Joshua hielp me overeind. De vos lag in de sneeuw, een bloederig hoopje vacht. “We moeten hem meenemen,” zei ik. “Hij moet worden getest.”

Erik stond nog altijd met het breekijzer in zijn hand, hij hijgde. We hadden niets om het dier in mee te nemen en dus trok Joshua zijn jas uit, rolde de vos daarin en gaf hem zo aan Erik. Ik hinkte naar huis, leunde zwaar op Joshua, Erik een stukje achter ons, in zijn armen dat zielige, bebloede lijf.

Ze zwijgt.

Ik schenk ons opnieuw in. Achter ons hoor ik haar man met luide stem hetzelfde verhaal vertellen. ‘Dat beest grauwen als een bezetene en ik slaan, sláán!’

Ik ga met een vinger langs de ruggengraat van de vrouw, alleen om te zien hoe ze zal reageren. Ze reageert niet. Het is alsof we hier niet zijn, of niet zo dat het ertoe doet.

‘Zie je,’ zegt ze. ‘Ik hoef me niet meer af te vragen of er beesten zijn, verborgen. Ze zijn er, dat weet ik nu. Het is geen troostende gedachte.’

In de sneeuw buiten beweegt iets, maar als ik opkijk zie ik niets, alleen onze reflectie. Van de andere kant van de kamer wenkt Alix me om te vertrekken.

‘Wie was die vrouw,’ vraagt ze me terwijl we naar de auto lopen. Ik kijk achterom en zie haar naast haar echtgenoot, het gezicht afgewend.

‘Zomaar iemand,’ zeg ik. ‘Ik weet het niet.’

‘Jullie konden het zo goed met elkaar vinden.’

Ik haal mijn schouders op. De auto beweegt soepel door de heuvels, bomen aan beide kanten van de weg. Ik leun tegen het raampje en bekijk Alix' profiel. Ze ziet er verdrietig uit; ik zou haar moeten aanraken.

In plaats daarvan schraap ik mijn keel.

'Die vrouw vertelde een verhaal,' begin ik, maak dan mijn zin niet af.

Mensen gaan eenzaam dood. Misschien slapen ze in een verwaarloosd huis op balen geld dat niets meer waard is, of een nacht bij het Leger des Heils op een stretcher. Ze laten niets na, hebben geen contact meer met familie en geen blijvende vrienden. Misschien waren ze wel poëziehater, maar als ze helemaal alleen sterven zonder kennissen of nabestaanden, krijgen ze een dichter aan hun graf. Zo doen we dat in dit land. Ook als ze dakloos dronken in de gracht vallen en niet op tijd boven komen. De dichter krijgt een opdracht, schrijft een gedicht en staat eenzaam aan de kist in de aula van de begraafplaats. Er worden drie muziekstukken afgespeeld, na het

tweede staat de dichter op en leest het gedicht voor. Bij het derde muziekstuk komen de dragers en rijden de kist naar buiten, de begraafplaats op. De dichter volgt de kist en werpt zand in de kuil als de kist gezakt is. Het is een ritueel. Het is conceptuele kunst met gebruikmaking van levende dichters en gestorven eenzame mensen.

Kees 't Hart schrijft scherpe en heldere gedichten, samengesteld uit eenvoudige taal, overwogen en zonder opsmuk, hij spreekt de lezer rustig toe. Deze gedichten uit de reeks 'eenzame doden' schreef hij tussen 2007 en 2014 bij het overlijden van mensen zonder vrienden en familie in Den Haag.

Soms ging je nog wat fietsen
De laatste tijd steeds minder
De burens zagen je gaan en
Komen een man op leeftijd

Geen vrouw geen kinderen
Je was en bleef alleen
Een vriendelijke stille man
Die weinig zei in het portiek

We zijn van elkaar gescheiden
In woorden en herinneringen
Mensen lopen door de straten
Ze zijn in leven al alleen gelaten

22

Misschien was je jaren geleden
De timmerman die bij mij thuis
een kozijn verving en koffie dronk
Je was van weinig woorden

Als de dood dichtbij is
Beginnen alledaagse raadsels
Aan onze ziel te knagen
Dan kunnen we ernaar vragen

Wie was je wie is de mens
Wie lost het raadsel op
We waren even bij elkaar
Nu moet ik je alweer verlaten

Als ik doodga staan er stukjes in de krant
Van mensen die me niet hebben gekend
Hij was een schrijver, werd geboren en ging dood
En verder was er niet veel meer met hem aan de hand

Nu zeg ik hier voor jou dit allerlaatste bericht
Ik ben je eerste en je laatste stukjesschrijver
Ik maak nog even melding van je bestaan
Het is maar een gedicht je hebt er niks meer aan

Jij maakt geen kans meer en ik denk aan de dood
Zo zijn we bij elkaar twee mannen alleen gescheiden
Door wat planken en de stilte in een kleine dodenzaal

Wat laatste woorden nog ik zet ze rustig bij elkaar
Dat kan ik voor je doen, dat doe ik nu, hier zijn ze
Hij was een man, hij werd geboren en ging dood

Mensen zijn verzamelaars van stof
Van dingen en vergeefse herinneringen
Die hier al langer waren dan vandaag
Ze proberen altijd dieper door te dringen
Voorbij de grens van wat nog zichtbaar is

We komen thuis en gaan weer weg
We stallen symbolen van ons neer
En noemen dat sporen van ons leven
Een ander lapt ze zomaar aan zijn laars
Of kijkt er voor de vorm nog even naar

24 Ik heb je leren kennen als verzamelaar
De dingen stonden in je kast te wachten
Aanstekers, fluitjes, koperen deurbellen
Sporen van verlangen naar aanwezigheid
Of moet ik zeggen naar wat verdwenen was

Ik ben vandaag met je meegegaan
Mijn eigen herinneringen stonden hier
Verzameld bij dit graf dit was het
Ik was voor even kameraad en knecht
Ik riep me terug in jouw herinnering